

DE GESTREEPTE DISTELBOKTOR *AGAPANTHIA CARDUI* NIEUW VOOR NEDERLAND (COLEOPTERA: CERAMBYCIDAE)

Theo Zeegers & Kees Goudsmit

In de afgelopen jaren zijn diverse nieuwe boktorren voor ons land gemeld. Onlangs werd bij Itteren in Limburg alweer een nieuwe boktor aangetroffen: *Agapanthia cardui*. Dat de soort zowel in 2015 en 2016 op dezelfde locatie werd gevonden duidt op de aanwezigheid van een populatie. De nieuwe soort lijkt op de bekende distelboktor, maar heeft een lichte streep midden over de rug. Daarom wordt als Nederlandse naam gestreepte distelboktor voorgesteld.

INLEIDING

De familie der boktorren (Cerambycidae) is in ons land goed onderzocht. De meest recente checklist van Teunissen (2010) vermeldt 88 soorten. Daarna zijn *Calamobius filum* (Rossi, 1790) door Belgers (2012) en *Gaurotes virginea* (Linnaeus, 1758) door Colijn et al. (2013) aan de Nederlandse soortenlijst toegevoegd. De waarnemingen van *Stictoleptura cordigera* (Fuesslins, 1775) en *Acanthocinus griseus* betreffen geïntroduceerde exemplaren (Ernst et al. 2009, Noordijk & Heijerman 2016). Deze soorten worden beschouwd exoten te zijn. In dit artikel melden wij de eerste vondst van *Agapanthia cardui* (Linnaeus, 1767).

HERKENNING

Het genus *Agapanthia* (distelboktorren) is te herkennen aan het halsschild zonder zijdoorn, doorgaans met drie lichte lengtestrepen en de geringelde antenne met 12 leedjes. De larven leven in meerjarige kruiden en niet in hout. *Agapanthia cardui* verschilt van de verwante *A. villosoviridescens* (De Geer, 1775) doordat de centrale lichte streep over het midden van de kop en borststuk doorloopt over de dekschilden (Zeegers & Heijerman 2008). Bij *A. villosoviridescens* ontbreekt de middenstreep over de dekschilden. Over het algemeen zijn de dekschilden bij *A. cardui* veel donkerder gekleurd dan bij *A. villosoviridescens*.

Figuur 1. *Agapanthia cardui* van 7.vi.2015, Itteren.
Foto Marcel Wasscher.

Figure 1. *Agapanthia cardui* from 7.vi.2015, Itteren.
Photo Marcel Wasscher.

De enige andere boktor met een centrale lichte middenstreep in ons land is de eerder genoemde *Calamobius filum*, die veel slanker is en kale antennes met eenkleurige leedjes heeft (Bense 1995). Bij *A. cardui* is de antenne behaard. De leedjes zijn vanaf het vierde lid tweekleurig, licht met een donkere top (fig. 1). Als Nederlandse naam voor *A. cardui* stellen we gestreepte distelboktor voor.

ZUSTERSOORT

Kratochvíl (1985) ontdekte dat er een cryptische soort schuil ging onder *A. cardui*, die hij *A. pannonica* Kratochvíl, 1985 noemde. Helaas publiceerde Kratochvíl zijn resultaten zonder het type van *A. cardui* te checken. Later bleek *A. pannonica* een synoniem te zijn van *A. cardui* (Sama 2008). Voor de andere soort was ook een bestaande naam beschikbaar: *A. suturalis* (Fabricius, 1787). Deze resultaten zijn inmiddels breed geaccepteerd (Danilevsky 2013, Özdikmen 2013, Klausnitzer et al. 2016). Kenmerken om *A. suturalis* van *A. cardui* te scheiden liggen vooral in de mannelijke genitaliën (Bense 1995; zij het met de foute namen). In Europa is *A. suturalis* beperkt tot het zuiden. Exemplaren uit Midden-Europa, en dus ook Nederland, behoren alle tot *A. cardui*.

LEVENSWIJZE

Net als andere soorten uit het tribus Agapanthiini leven de larven niet in hout, maar in kruiden. *Agapanthia cardui* is polyfaag met een voorkeur voor distels. De volwassen kevers worden ook vaak op bloemen van distels waargenomen.

VINDPLAATS IN NEDERLAND

Op 8 mei 2016 werd door de tweede auteur een exemplaar van *A. cardui* verzameld bij Itteren, een dorpje langs de Maas in Zuid-Limburg. Later bleek dat de tweede auteur al een jaar eerder, op 7 juni 2015, een exemplaar had verzameld op exact dezelfde vindplaats (Amersfoortcoördinaten 177.4-323.4) (fig. 2). De exemplaren zullen worden

Figuur 2. Vindplaats van *Agapanthia cardui* in Nederland.

Figure 2. Record of *Agapanthia cardui* in the Netherlands.

gedeponeerd in de collectie van Naturalis Biodiversity Center.

De locatie betreft een gronddepot dat vanaf 2008 voor het Grensmaas-project is gebruikt. Na de overstromingen van de Maas in 1993 en 1995 werd in 2001 het Grensmaas-project in gang gezet. Het idee was om met de opbrengsten van de zand- en grindwinning meer natuur, veiligheid en recreatie te creëren (bron: Grensmaas.nl). Hierbij werd de deklaag van akkerland en weilanden van zo'n drie meter afgegraven rond de dorpen Borgharen en Itteren en opgeslagen bij Itteren. Deze deklaag bestaat uit een mengsel van zand, klei, zavel, leem en stenen. Onder de deklaag werd met name grind, maar ook zand gewonnen, waarna het de bedoeling is dat de deklaag wordt teruggestort. Door vertragingen wordt het Grensmaas-project pas in 2017 afgerond, wat tot gevolg had dat het gronddepot in 2016 nog niet was afgegraven.

Figuur 3. Vindplaats van *Agapanthia cardui*, Itteren, 11.VIII.2015. Foto Kees Goudsmits.
Figure 3. Locality where *Agapanthia cardui* was found, Itteren, 11.VIII.2015. Photo Kees Goudsmits.

De exacte locatie bevindt zich circa 10 meter boven het maaiveld (45 meter boven NAP), met op het zuiden een steil aflopend talud. Het is hier dat beide exemplaren van *A. cardui* zijn gevangen in een bloemrijke ruderaal ruigtevegetatie met veel distels en andere composieten en veel vlinderbloemigen en schermbloemen (fig. 3). Er heeft op het depot nooit ander beheer plaatsgevonden dan het verwijderen van opslag van boompjes in 2016.

VOORKOMEN IN EUROPA

Agapanthia cardui is bekend uit Midden- en Zuid-Europa. In Duitsland reikt de soort noordelijk tot Nordrhein-Westfalen. In Midden-Europa is de soort uitgesproken warmteminnend (Klausnitzer et al. 2016). De soort is zeldzaam maar wijdverspreid in België (Waarnemingen.be). Op grond van deze bron behoort bijna 4 % van de *Agapanthia*-waarnemingen in België tot deze soort. Drie vindplaatsen liggen in de buurt van Maastricht binnen drie kilometer van de Nederlandse grens. Op grond van deze waarnemingen werd een vondst in ons land al verwacht.

De vondst van 8 mei bij Itteren is opvallend vroeg in het seizoen. Niehuis (2001) geeft voor Rhein-

land-Pfalz als periode voor imago's mei-juli met de piek in begin juni; de vroegste Belgische waarneming is van 8 mei (Waarnemingen.be).

DISCUSSIE

Agapanthia cardui is in 2015 voor het eerst vastgesteld in Nederland en in 2016 op dezelfde plaats teruggevonden. Hieruit leiden we af dat de soort zich hier voortplant. De vindplaats sluit ook aan bij populaties in België. Op hetzelfde gronddepot zijn in 2015 ook andere sterk thermofiele insecten, zoals bepaalde aculeaten en Diptera, waargenomen (Goudsmits 2015). Het op het zuiden gelegen steile talud kent waarschijnlijk een warmer microklimaat. Daarbij ligt het gebied in het beschutte noordzuid lopende Maasdal. Hoewel het gronddepot in 2017 af zal worden gegraven (Grensmaas.nl) is de verwachting dat *A. cardui* nieuwe gebieden in Nederland zal koloniseren, zolang deze warm en distelrijk zijn.

DANKWOORD

Marcel Wasscher wordt hartelijk bedankt voor het maken van de foto's van *A. cardui*.

LITERATUUR

- Bense, U. 1995. Longhorn beetles. Illustrated key to the Cerambycidae and Vesperidae of Europe. – Margraf Verlag, Weikersheim.
- Belgers, J.D.M. 2012. De zuidelijke halmboktor *Calamobius filum* (Coleoptera: Cerambycidae) nu ook in Nederland aangetroffen. – Entomologische Berichten 72: 228-230.
- Colijn, E., Th. Heijerman, O. Vorst, J. Cuppen, B. van Maanen, F. van Nunen & C. van de Sande 2013. Kevers van de Meinweg (Coleoptera). – Natuur-historisch Maandblad 102: 292-310.
- Danilevsky, M.L. 2017. Systematic list of longicorn beetles (Cerambycoidea) of the territory of the former USSR. – www.cerambycidae.net/ussr.pdf
- Ernst, W., Th. Heijerman & Th. Zeegers 2009. *Stictoleptura cordigera*, een nieuwe boktor voor de Nederlandse fauna (Coleoptera: Cerambycidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 34: 29-34.
- Goudsmits, K. 2015. Bijen en wespen op een gronddepot bij Iteren, zomer 2015. – Hymenoptera 11: 51-56.
- Klausnitzer, B., U. Klausnitzer, E. Wachmann & Z. Hromádka 2016. Die Bockkäfer Mitteleuropas. 3., stark überarbeitete und erweiterte Auflage. – Neue Brehm Bücherei 499: 1-696.
- Kratochvíl, J. 1985. Two new European species of Cerambycidae. – Annotationes zoologicae et botanicae 167: 1-7.
- Niehuis, M. 2001. Die Bockkäfer in Rheinland-Pfalz und im Saarland. – Fauna und Flora in Rheinland-Pfalz Beiheft 26: 1-604.
- Noordijk, J. & Th. Heijerman 2016. *Monochamus*-monitoring 2015. – Nieuwsbrief EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden 63: 5.
- Özdikmen, H. 2013. Turkish Agapanthiini Mulsant, 1839 with identification keys (Coleoptera: Lamiinae). – Munis Entomology & Zoology 8: 9-40.
- Sama, G. 2008. Notes on the genus *Agapanthia* Serville, 1835 (Coleoptera: Cerambycidae: Lamiinae: Agapanthiini). – Boletín Sociedad Entomológica Aragonesa 42: 123-127.
- Teunissen, A.P.J.A. 2010. Cerambycidae - boktorren. – In: O. Vorst (red.), Catalogus van de Nederlandse kevers (Coleoptera): 144-148. [Monografieën van de Nederlandse Entomologische Vereniging 11]
- Zeegers, Th. & Th. Heijerman 2008. De Nederlandse boktorren (Cerambycidae). – Entomologische Tabellen 2: 1-120.

SUMMARY

Agapanthia cardui new for the Netherlands (Coleoptera: Cerambycidae)

Agapanthia cardui is recorded for the first time from the Netherlands based on two specimens collected at one locality in the southern part of the province of Limburg in 2015 and 2016. We discuss its taxonomic status, distribution in Europe and habitat preferences.

Th. Zeegers
Eikenlaan 24
3768 EV Soest
th.zeegers@xs4all.nl

K. Goudsmits
Filips van Bourgondiëlaan 98
3703 XD Zeist
kees.goud@planet.nl